

FÖRORD

Biblioteken har en central roll i en demokrati – för yttrandefrihet och jämlikhet. De är en symbol för ett fritt och för omvärlden öppet samhälle. Det är därför av största vikt att det finns en internationell deklARATION om människors rätt till goda bibliotek.

Genom ett väl utbyggt folkbibliotekssystem finns möjligheter att nå ut till alla människor och att överbrygga kunskapsmässiga, sociala och kulturella klasskillnader. Folkbibliotekens uppgifter har över tiden utökats och till en del förändrats för att tillmötesgå kraven i ett samhälle med ökad utbildningsnivå, decentraliserad undervisning och internationalisering. I ett samhälle som kräver allt mer av oss för att vi skall kunna vara en del av det har samtidigt de små biblioteken sin självklara plats. En nära tillgång till boken, till biblioteket är en självklar utgångspunkt om vi skall stimuleras till läsning. Skolbiblioteken är viktiga för att nå nya generationer läsare och för barns och ungas utbildning.

En av regeringens mest prioriterade frågor är att förbättra villkoren för litteraturen och läsandet. Folk- och skolbiblioteken är centrala utgångspunkter för de statliga insatserna. Konkret har det kommit till uttryck i en bibliotekslag år 1997 och nya statliga insatser på området mellan åren 1997 och 1999.

Marita Ulvskog
Kulturminister

INLEDNING

I den internationella biblioteksdebatten har de svenska folkbiblioteken ofta framhållits som föredömen och tjänat som förebilder för biblioteksutvecklingen i andra länder. De svenska skolbiblioteken har inte haft motsvarande roll.

År 1949 utgav Unesco sitt folkbiblioteksmanifest. Manifestet reviderades 1972 för att anpassas till de samhällsförändringar som ägt rum under den förflutna 20-årsperioden. En tredje version av folkbiblioteksmanifestet godkändes av Unesco 1994.

Manifestet har spelat en viktig roll i folkbiblioteksutvecklingen. Det har främjat en samsyn på folkbiblioteksväsendet, nationellt och internationellt. Det har i många länder tjänat som underlag vid den nationella biblioteksutbyggnaden.

När den tredje versionen av manifestet utkom 1994 gav det anledning till en omfattande diskussion om folkbibliotekens roll och funktion för att främja boken och läsningen och för att göra den nya informationstekniken tillgänglig för en bred allmänhet.

Folkbiblioteksmanifestet vilar således på en femtioårig tradition. Ett manifest för skolbiblioteken har däremot saknats. Det är därför en viktig händelse och en milstolpe när Unesco år 1999 utfärdar ett skolbiblioteksmanifest.

Medan förekomsten av ett folkbiblioteksmanifest med stor sannolikhet gynnat biblioteksutvecklingen kan avsaknaden av ett skolbiblioteksmanifest ha bidragit till att skolbiblioteken ofta fått en mindre gynnsam utveckling. Förvisso finns skolbibliotek som kan tjäna som förebilder men skolbiblioteksstandarden är överlag lägre och ojämnare än för folkbiblioteken.

När skolbiblioteken nu får ett eget manifest reser det naturligtvis förhoppningar om att detta idédokument skall få en gynnsam inverkan på skolbiblioteksutvecklingen.

Under de goda åren utvecklades i Sverige folkbibliotek i världsklass. Skolbiblioteksutvecklingen blev av olika skäl inte lika gynnsam. En bidragande orsak torde vara avsaknaden av väl förankrade grundläggande värderingar. En annan orsak kan vara den otydlighet som vidlåder frågan om skolbibliotekets roll. Huruvida det i första hand ska vara ett hjälpmedel i undervisningen. Eller om den primära uppgiften är att förmedla den goda boken. Under senare tid har dessutom skolans IT-satsningar ställts i motsats till skolbiblioteken. Skolbiblioteksmanifestet slår emellertid fast att såväl böcker som andra informationskällor, alltifrån skönlitteratur till facklitteratur, såväl i tryckt som elektronisk form hör hemma i skolbiblioteket.

Folkbibliotek och skolbibliotek har delvis olika uppdrag. Folkbibliotek och skolbibliotek har också haft olika stark politisk förankring. Detta bekräftas bland annat av Andre Maurois, författare till den första versionen av folkbiblioteksmanifestet. I sin skrift *"Public Libraries and their Mission"* från 1961 uttrycker han sin tillit till folkbibliotekens roll i att ge barnen goda läsvanor. ... *"It is in early life that taste for books and the habit of using libraries and their resources are most easily acquired. A public library must have a childrens corner."* Men fortsätter Maurois, med viss resignation: ... *"Although the school library is useful, it is often inadequate, owing to lack of funds, ..."*

Även om bokens ställning inte är hotad, så har boken mist sin monopolställning. Konkurrensen från andra medier har ökat. Boken behöver därför ett aktivt stöd för att inte drunkna i det tilltagande mediebruset.

Därför behöver skolbiblioteken utvecklas. Och utrustas med nya böcker, spännande böcker, roliga böcker, hela och rena böcker med aktuellt innehåll. Därutöver behövs personal och rofyllda, läsfrämjande skolbibliotekslokaler.

Skolbiblioteken är en viktig del av det allmänna biblioteksväsendet. I den lag som trädde i kraft 1997 och som avser det allmänna biblioteksväsendet fastslås att kommunerna svarar för folk- och skol-

biblioteken. Vidare anges att det inom grundskolan och gymnasieskolan skall finnas lämpligt fördelade bibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen. Skolbiblioteken har alltför länge varit den svaga länken i det offentligt finansierade biblioteksväsendet. Det är ingen naturlag att skolbibliotek måste vara sämre utrustade än folkbiblioteken. En förutsättning för ett väl fungerande biblioteksväsen är att varje bibliotekssektor tar sin del av ett gemensamt ansvar.

Det är ett gemensamt ansvar för folk- och skolbibliotek att verka för att ge alla barn möjligheten att utvecklas till lustläsare och inte enbart pliktläsare.

Barbro Thomas
Avdelningsdirektör
Statens Kulturråd

UNESCOS FOLKBIBLIOTEKSMANIFEST 1994

Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och därigenom spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas egna deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.

Folkbiblioteket som lokalt kunskapscentrum utgör en grundförutsättning för ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling för den enskilde och för olika grupper i samhället.

Unesco uttrycker i detta manifest sin tilltro till folkbiblioteket som en levande kraft för främjandet av utbildning, kultur och information och som en viktig drivkraft i strävan efter fred och andlig utveckling.

Unesco uppmanar därför stat, landsting och kommuner att stödja och att aktivt medverka i en utveckling av folkbiblioteksväsendet.

Folkbiblioteket

Folkbiblioteket skall som lokalt kunskapscentrum göra alla slag av kunskap och information lätt tillgänglig för sina användare.

Folkbiblioteket är till för alla, oberoende av ålder, ras, kön, religion, nationalitet, språk eller samhälls-

...folkbiblioteket som en levande kraft för främjandet av utbildning, kultur och information...

klass. Särskilda tjänster skall kunna erbjudas dem som av någon anledning inte kan utnyttja det gängse utbudet, exempelvis språkliga minoriteter, personer med olika handikapp, patienter på sjukhus eller interner inom kriminalvården.

Alla åldersgrupper skall kunna finna material som tillgodoser deras behov. Samlingar och tjänster skall omfatta alla slag av lämpliga medier, förmedlade genom modern teknologi såväl som traditionellt material. Kvalitet samt anpassning till lokala förutsättningar och behov skall tjäna som grundläggande princip. Samlingarna skall spegla tidsanda och samhällsutveckling men skall också tjäna som minne för mänsklig stävan och fantasi.

Folkbibliotekets samlingar och utbud av tjänster skall inte vara föremål för någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur och inte heller för kommersiella påtryckningar.

Folkbibliotekets uppgifter

Folkbibliotekets huvuduppgifter är att verka för läskunnighet, information, utbildning och kultur bland annat genom att:

- 1.**
Skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder
- 2.**
Stödja såväl självstudier som formell utbildning på alla nivåer
- 3.**
Erbjuda möjligheter till kreativitet och personlig utveckling
- 4.**
Stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet
- 5.**
Främja kunskap om kulturarvet, förståelse för kulturen och insikt om vetenskaplig forskning och utveckling
- 6.**
Vara öppna för alla konstnärliga uttrycksformer

7.
Främja kontakten mellan olika kulturer och stimulera en kulturell mångfald

8.
Stödja muntlig berättartradition

9.
Garantera medborgarna tillgång till alla slag av samhällsinformation

10.
Tillhandahålla erforderliga informationstjänster för det lokala näringslivet, för organisationerna och för olika intressegrupper

11.
Underlätta utnyttjandet av informationsteknologi och förbättra kunskaperna om dess användning

12.
Ge stöd till och delta i alfabetiseringsprogram för alla åldersgrupper och vid behov ta initiativ till sådan verksamhet.

Lagstiftning, finansiering och samverkan

Folkbibliotekens tjänster skall i princip vara avgiftsfria. Folkbiblioteken är ett samhällsansvar. De bör därför ha stöd i en särskild lagstiftning och bekostas av allmänna medel. Folkbiblioteken bör ses som ett viktigt led i en långsiktig strategi för kultur, informationsspridning, utbildning och ökad läskunnighet.

För att säkerställa och främja en nationell samordning och samverkan inom biblioteksområdet bör statsmakterna genom lagstiftning och biblioteksplanering fastställa en nationell bibliotekspolitik.

Folkbiblioteken bör ses som ett viktigt led i en långsiktig strategi för kultur, informationsspridning, utbildning och ökad läskunnighet.

Denna bör grundas på en samsyn och en gemensam standardnivå. Nätverket inom folkbiblioteksområdet bör utformas med hänsyn till strukturen inom hela det allmänna

biblioteksväsendet.

Ledning och förvaltning

Ett handlingsprogram bör upprättas som utifrån lokala behov tydligt fastställer mål, prioriteringar och utbud av tjänster. Folkbiblioteket bör dessutom ha en effektiv organisation och skötas på ett fackmässigt sätt.

Folkbiblioteket bör samarbeta såväl lokalt och regionalt som nationellt och internationellt med berörda intressenter; exempelvis olika användargrupper och yrkeskategorier.

Folkbibliotekets tjänster skall vara tillgängliga för alla. Detta förutsätter att biblioteksbyggnaderna är centralt belägna, att lokalerna är anpassade för läsning och studier, försedda med lämplig teknisk utrustning och ha tillräckligt öppethållande för att passa användarna. Detta innebär också att biblioteket genom uppsökande verksamhet skall erbjuda sina tjänster också till dem som inte själva kan komma till biblioteket.

Bibliotekets tjänster skall anpassas till lokala behov

Bibliotekarien skall aktivt fungera som förmedlare av bibliotekets resurser. Grundutbildning och fortbildning för bibliotekarier är en förutsättning för en fullgod kvalitet på bibliotekets tjänster.

För att alla skall kunna ta del av bibliotekets samtliga tjänster bör det upprättas program för uppsökande verksamhet och för användarutbildning.